

Beretning om Kallerup-præstens tragiske skæbne

Anden og sidste halvdel, fortsat fra Historisk Årbog 1981

*Psykiatrisk undersøgelse af sognepræst Sofus Holm,
der blev indlagt i Asylet ved Aarhus den 31. maj 1877
efter at have kritiseret Christian den Niende
for godkendelse af den provisoriske finanslov af 12. april 1877*

Af JOHANNES NIELSEN

Starshospitalet, Risskov
og
HENNING SKOV
Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg

DATA VEDRØRENDE SOFUS HOLM:

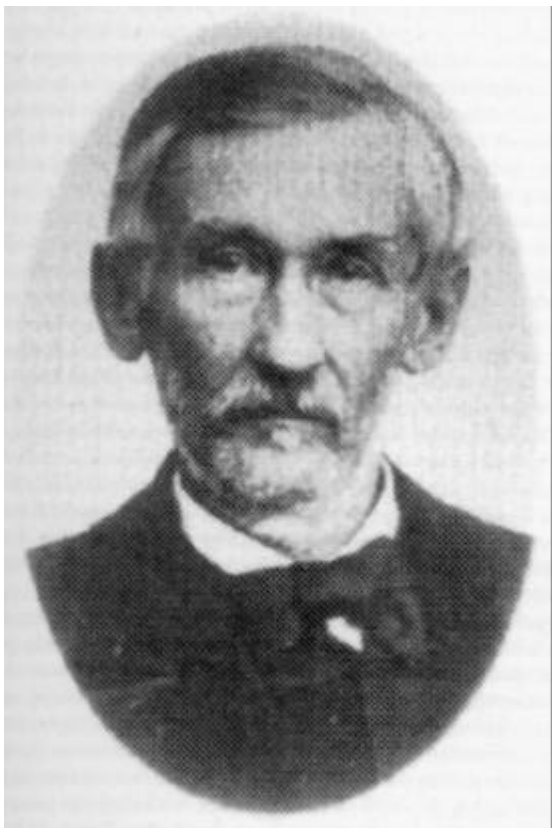
Født den 5. marts 1837
Student i 1856
Cand. theol. med laut i 1862
Huslærer på Lolland fra 1862
Menig soldat og senere løjtnant i krigen 1864
Privatlærer i 1866
Kapellan i Østrup-Hjadstrup på Fyn 1870
Sognepræst i Skjoldborg-Kallerup fra marts 1876
Anklaget for majestætsfornærmelse i sin prædiken af 22. april 1877
Suspenderet som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup 30. april 1877
Indlagt i Asylet ved Aarhus den 31. maj 1877
Udskrevet fra Asylet ved Aarhus den 8. juli 1877
Retspsykiatrisk erklæring ved overlæge Selmer af 9. juli 1877
Provsterettens dom den 17. august 1877
Landemodets dom den 16. oktober 1877
Forsvarerens anmodning om en udtalelse fra Sundhedskollegiet den 25. februar 1878
Sundhedskollegiets erklæring den 5. april 1878
Højesteretsdom den 26. april 1878
Afskedigelse som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup den 14. juni 1878
Død i 1911

RETSPSYKIATRISK ERKLÆRING OVER SOFUS HOLM VED PROFESSOR SELMER

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at sognepræst Sofus Holm har været indlagt i Den nørrejske Sindssygeanstalt fra den 31. maj til den 9. juli 1877, og at overlæge, professor Selmer under 5. juli samme år har afgivet følgende erklæring om hans tilstand: "Pastor Sofus Holm til Skjoldborg og Kallerup, som er under Tiltale for sit ved Gudstjenesten i Kallerup Kirke den 22de April d.A. udviste forargelige og for Hans Majestæt Kongen fornærmelige Forhold og i Anledning af den Tvivl, som under Sagen er rejst fra forskjellige Sider om hans Tilregnelighed, har været indlagt til Observation her i Anstalten siden afvigte 31te Maj, hører til en Familie, hvori der vel skal være forekommet Nervesygdomme, men som dog ikke synes at være særligt disponeret til Sindssygdomme. Begge hans Forældre var sjælelig sunde, hans Søskende ligeledes, og ingen fjernere Paarørende vides at have været sindssyge. Han selv har havt et godt Helbred og har af betydeligere indvortes

Sygdomme kun gennemgået en Gigtfeber i 1856, som ingen Følger efterlod sig. Under sit Ophold her paa Stedet har han været legemlig rask, han har de naturlige Funktioner i Orden, og Organernes Undersøgelse frembyder intet Abnormt. Efter den Sagens Bilag indeholdte Skildring af Pastor Sofus Holm, der i alt Væsentligt stemmer med forskjellige supplerende Meddelelser hertil, saavel som med de her paa Stedet gjorte Iagttagelser, lagde han allerede i Drengaaarene et pirreligt og lunefuldt Sind for Dagen. I Studenteraaarene viste han sig i det Hele som et livsglad Menneske med et noget exalteret Væsen og ikke uden Ejendommeligheder, der til en vis Grad fjernede ham fra hans Jævnaarige. Saavel under det theologiske Studium som efter fuldendt Examen var han ikke lidet bevæget af religiøse Tvivl og Anfægtelser, der dog en Tid lang synes at være traadte i Baggrunden for andre ideelle Interesser, som han da altid omfattede med stor Begejstring og feberagtig Iver, saa at han gjerne lod sig rive hen til en Yderlighed i sine Anskuelse, der grænsede til det Extravagante og ved den Skarphed og Hensynsløshed, hvormed han var tilbøjelig til at udtale sig, lejlighedsvis blev ham selv til Skade, medens hans

Omgivelser dog altid synes at have anerkjendt ham som en sanddru, retskaffen og hæderlig Charakter og som en i flere Retninger dygtig Personlighed. I Krigsaaret 1864 aftjente han sin Værnepligt, blev saaret ved Dybbøl og avancerede til Officer. Besjælet af en levende Patriotisme og Nationalfølelse var han derpaa en Tid lang betænkt paa fremdeles at følge den militære Løbebane, men vendte sig efter faa Aars

Pastor Sofus Holm

Forløb atter mod den gejstlige Virksomhed efter langvarige og heftige Aandelige Kampe, som endte med at kaste ham i Armene paa Grundtvigianismen, af hvilken han fra nu af blev en meget ivrig Tilhænger. Han gennemgik i denne Periode (1869) et kortvarigt Anfald af Sindsforvirring (hvorom siden mere) og tog et halvt Aars Tid efter Ansættelse som personel Kapellan i Østrup i Fyen, en Stilling, som han beholdt i 5 til 6 Aar, og hvor han skal have ført et temmelig tilbagetrukket og isoleret Liv, der rimeligvis har været vel skikket til at befordre et ensidigt Syn paa Forholdene. Han synes her fortrinsvis at have vendt sine Interesser mod de indre politiske Anliggender og uden nogen stærk Paavirkning udenfra i Stilhed mere og mere at have arbejdet sine Anskuelse ud i Retningen af det yderste Venstre, men vides dog ikke i denne Periode at have udviklet nogen betydelig udadgaaende Aktivitet i Partiets Tjeneste. Der forligger heller ikke Noget, som tyder paa, at han som Præst i Skjoldborg har været et Redskab for nogen af Venstreførerne, til hvem han overhovedet ikke synes at staa i nærmere Forhold, og der er neppe Grund til at betvivle Rigtigheden af hans i Retten afgivne

Forklaring om de Betragtninger, som have bevæget ham til den Optræden i Kallerup Kirke, der har foranlediget det Offentlige til at sætte ham under Tiltale. - Ogsaa for Iagttagelsen her paa Stedet har Pastor Sofus Holm vist sig som en Mand med et pirreligt og heftigt Sind, hvis uvilkaarlige Udbrud han ofte har ondt ved at beherske, og meget ensidig, yderliggaaende og excentrisk i sine Anskuelse om religiøse, sociale og politiske Materier; men ligesom han iøvrigt har lagt en naturlig god Forstand og et sundt Omdømme for Dagen, saaledes har hans Adfærd og Holdning i det daglige Liv heller ikke frembudt Noget, som kunde godtgjøre Tilstedeværelsen af en Sindssygdom. Der er intet særligt Paafaldende i hans Ansigtudtryk, Blik, Habitus og Væsen. Han har roligt og uden Indsigelse føjet sig efter Husets Orden og de givne Anvisninger, ogsaa i sådanne Punkter, som øjensynligt have været ham imod og forekommet ham som utilbørlige Baand paa hans Frihed, og i flere Henseender har han taget Forholdene paa en Maade, som endogsaa har været temmelig forskjellig fra det, som man ordenligvis vilde kunde vente af en virkelig Sindssyg. Han har stillet sig paa en efter Situationens Beskaffenhed aldeles naturlig Fod baade med Lægerne, Opsynspersonalet og Patienterne og er uagtet den Mangel paa Anklang, hans Anskuelse have mødt, kommen ret godt ud af det med Alle, ligesom han ogsaa af egen Drift har holdt sig i stadig Beskæftigelse paa fornuftig Maade. Han røber heller ingen paafaldende Mistænkksomhed, Uro, Utaalmodighed eller andre af de Træk, som ellers pleje at være karakteristiske for de Sindssyge. Han mener selv at være sjælelig sund, og det har været ham om at gjøre ikke at blive erklæret for sindssyg, men han har ikke udvist saadanne forcerede Bestræbelser efter at dokumentere sin Fornuftighed, som saa ofte netop røbe en virkelig Sindssygdom, og ved Undersøgelsen af hans mentale Tilstand er han frit og uforbeholdent gaaet ind paa ethvert Spørgsmaal, som har været ham forelagt, selv da, naar han har syntes at tro, at en oprigtig Besvarelse kunde vække Formodning om sjælelige Abnormiteter. - Pastor Holm har ikke søgt Lejlighed til at tale om det, som fortrinsvis opfylder ham, men heller ikke skyet den. I Samtaler om sociale og politiske Materier i Almindelighed og om det Forhold i Særdeleshed, som har bragt ham under Tiltale, har han ikke lagt Skjul paa sine meget excentriske Anskuelse, er let kommen i Affekt og har da kunnet skrue op i en Exaltation, der har gjort ham uimodtagelig for Modgrunde, ulogisk i sin Argumentation, lidenskabelig i sine Udtryk og tilbøjelig til at tabe sig i nærgaaende Sigtelser mod anderledes Tænkende og til at udbrede sig i et Væv af Deklamationer og Phraser, tildels af socialistisk Natur og spækket med alle de Stikord og Kraftudtryk, hvori hans politiske Meningsfæller pleje at behage sig. Men selv hans mest yderliggaaende Paastande have dog ikke det samme Præg, som er karakteristisk for den Sindssyges Vanvidsideer; de have en mere abstrakt Charakter end disse, dreje sig ikke som hos den

Sindssyge fortrinsvis om hans eget Jeg, have ikke deres Udspring fra Hallucinationer og ere i intet Væsentligt forskjellige fra de Sætninger, der nutildags jævnlig ses forfægtede af socialistiske og politiske Ordførere. - Den Tvivl, der har været rejst om Pastor Holm's Tilregnelighed, synes ogsaa mindre at støtte sig til selve hans inkriminerede Adfærd end til den Omstændighed, at han, som ovenfor anført, engang tidligere har været behandlet i Kjøbenhavns Kommunehospital for et Anfald af Sindsforvirring, der muligvis kunde have efterladt sig Følger, som i denne Henseende maatte komme i Betragtning. Han selv er nu ikke utilbøjelig til ganske at bortræsonnere den sygelige Beskaffenhed af dette Anfald, hvori han kun vil se Kulminationstidspunktet af den Exaltation, som var Følgen af et Omslag i hans christelige Trosliv, der efter langvarige og aandsanstrengende Grublerier og Anfægtelser i den foregaaende Vinter havde gjort ham til ivrig Grundtvigianer. Imidlertid synes han for en stor Del at have tabt Erindringen om sin virkelige Tilstand under sit Ophold paa Hospitalet, og efter hvad der i Sagens Bilag er meddelt efter Hospitalets Journal, maa det anses for afgjort, at han virkelig har haft et Anfald af akut Mani med Udbrud af Voldsomhed, Hallucinationer og religiøs Forvirring, som rigtignok synes at være gaaet paafaldende hurtigt over, medens der dog ikke er noget Usandsynligt i, at de Rester af Sygdommen, der muligvis have været tilbage ved hans Afgang fra Hospitalet efter ikke mere end 6 Dages Ophold, ganske kunde have tabt sig i løbet af de Maaneder, han derpaa tilbragte i Hjemmet, indtil han blev Kapellan i Østrup.

Under hans fleraarige Ophold i denne Stilling vides det heller ikke, at enten hans Embedsførelse eller øvrige Færd har vakt Formodning om, at han ikke var kommen sig, eller at der overhovedet, bortset fra de Ejendommeligheder og det Hang til Exaltation, som har fulgt ham hele Livet igjennem, har været bemærket noget Sygeligt i hans Sindstilstand, hvad der da ogsaa ganske stemmer med de Vidnesbyrd om denne, der ere fremkomne under de i Sagen afholdte Forhør, for saa vidt angaar den Tid, han har været Præst i Skjoldborg. Der lader sig saaledes ikke paavise nogen Forbindelse mellem hint for længst overstaaede Anfald af Sindsforvirring og det senere Passerede. Det Samme gjælder om den Iagttagelse, hvorpaa Kapellan J. i en blandt Sagens Bilag værende Skrivelse af 8de Maj har henledet Opmærksomheden. Det er ganske rigtigt, at Pastor Holm ikke er aldeles fri for Spor af Hallucinationer. Undertiden, skjønt ikke ret mange Gange, vil han nemlig have bemærket saadanne Lugtfornemmelser, som i den ovennævnte Skrivelse omtales (en Blomsterduft i Nærheden af visse Personer og under visse Situationer, saasom ved Administrationen af Alterens Sakrament), hvis subjektive og illusoriske Natur han ikke vil indrømme, idet han under Paaberaabelse af lignende Beretninger fra Kirkehistorien anser dem for Phænomener, der ogsaa i tidligere Tider have eksisteret som Vidnesbyrd om en for Gud velbehagelig Udvikling af det religiøse

Liv hos de Paagjældende, og som han nu mener igjen ere blevne hyppigere, siden Grundtvigianismen har vakt et saadant Liv i højere Grad end hidtil - ligesom han ogsaa navngiver andre Personer, der have fortalt ham, at de have gjort samme Iagttagelse. Dernæst vil han under de religiøse Anfægtelser, han endnu stundom kan være underkastet, af og til have hørt, hvad han kalder "en Truselstrøst", som kommer udvortes fra uden at forme sig til tydelige Ord og efter hans Formening hidrører fra Djævelen, og til andre Tider en bifaldende Stemme, der udgaar fra hans eget Indre. Aabenbarelsen eller andre bestemt udprægede Hallucinationer benægter han dog, og de anførte Fornemmelser staa efter hans egen Forklaring udelukkende i Forbindelse med stærke Rørelser i hans indre religiøse Liv, uden at have Noget at gjøre med hans politiske Meninger eller med den Opræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden. - I Henhold til det Ovenstaaende skjønner jeg altsaa ikke, at Pastor Holm kan betragtes som utilregnelig med Hensyn til den Adfærd, som er gjort til Gjenstand for det Offenliges Tiltale; men jeg bør dog ikke tilbageholde den Udtalelse, at, medens han allerede efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed maa anses for at være stærkt disponeret til Sindssygdom, giver det tidligere ovenstaaende Anfald i Forbindelse med de ovenberørte Spor af Hallucinationer forøget Sandsynlighed for, at han ved at komme i Situationer og Forhold, der maatte egne sig til at begunstige en saadan Eventualitet, igjen kunde blive sindssyg".

PROVSTERETTENS DOM DEN 17. AUGUST 1877

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at Sofus Holm ved Hillerslev-Hundborg herreders Provsterets dom af 17. august 1877 blev idømt embedsfortabelse og otte måneders forbedringshusarbejde.

Provsteretten bestod af amtmanden i Thisted og provsten for Hillerslev-Hundborg herreder, og amtmanden i Thisted havde beskikket sagfører Lykke, Thisted, til at føre sagen. I Provsteretten oplyste lærer Bjørndal Poulsen fra Skjoldborg, at pastor Holm, efter at der var anlagt sag, havde sagt, at det ville være let at samle nogle tusinde unge mænd til at storme våbenkammeret i København, afvæbne hæren og kuldkaste det bestående styre, og det ville han selv gerne være med til. Bjørndal Poulsen mente dog, at denne udtalelse var kommet som en pludselig indskydelse, da pastor Holms tale ved denne lejlighed havde været meget springende. Han havde ogsaa udtalt, at han før havde sat sit liv i vove for landets skyld, så han var heller ikke bange nu.

Pastor Holm protesterede under sagens behandling i Provsteretten mod Provsterettens kompetence under henvisning til, at dommerne her var Kongens tjenere, mens Kongen selv var part i sagen. Men han erkendte, at han i sin prædiken i Kallerup Kirke havde udtalt, at

landets konge, der havde aflagt ed på Grundloven, ved at udstede en provisorisk finanslov havde brudt sin ed og derfor var en meneder, samt at Kongen ikke længere sad på tronen med rette og heller ikke med rette bar kronen. I kirkebønnen bad han til Gud, at denne ville indgive Kongen at omvende sig og nedlægge den krone, han ikke bar med rette. Pastor Holm tilføjede, at det havde været ham en forfærdelig forsmædelse, at føreren for det danske folk sad på tronen med urette. Af talrige vidneudsagn, der var Provsteretten i hænde, fremgik det, at præsten egentlig

Kallerup Kirke.

var velanskrevet i sit pastorat, hvor man agtede ham for hans retsindighed og sandhedskærlighed, men han kunne dog være fuldstændig hensynsløs i sin søgen efter sandheden.

I Dansk Præste- og Sognehistorie anføres det, at det utvivlsomt var et overgreb, at man bragte straffelovens § 141 i anvendelse mod Sofus Holm ved Provsteretten, thi at han havde misbrugt sit embede til krænkelse af private eller offentlige interesser til egen fordel, var absolut urigtigt, da han havde handlet ud fra helt og holdent uselviske motiver. Ved udmåling af straffen mente retten dog at burde tage hensyn til hans retsindighed, hensynsløse sandhedskærlighed og hæderligeandel, hvad imidlertid ikke hindrede den i at fælde den meget hårde dom med embedsfortabelse, otte måneders forbedringshus og udredelse af sagens omkostninger. Til Holms forsvar for sin handlemåde og det berettigede eller uberettigede i hans anklage af Kongen, tog retten intet hensyn, og den indlod sig overhovedet ikke på den - hvad den ganske vist heller ikke var kompetent til. Dommen blev appelleret af både Sofus Holm og kulturministeren til Landemodet.

LANDEMODETS DOM DEN 16. OKTOBER 1877

I Ugeskrift for Retsvæsen 1878 anføres der, at Ålborg Stifts Landemodes dom af 16. oktober 1877 er sålydende:

”Under nærværende efter Ordre fra Kirke- og Undervisningsministeriet samt fra Justitsministeriet anlagte og fra Hillerslev-Hundborg Herreders Provsteret til Landemodet indankede Sag, tiltales

suspenderet Sognepræst for Skjoldborg og Kallerup Menigheder Sophus Holm, der er født d. 5. Marts 1837, for det af ham under Gudstjenesten i Kallerup Kirke Søndagen den 22. April d.A. udviste forargelige og for Hans Majestæt Kongen fornærmelige Forhold.

Ved Tiltaltes med afhørte Vidners Forklaringer overensstemmende Tilstaaelse er det i saa Henseende oplyst, at han, idet han i sin Prædiken den nævnte Søndag gik ind paa at omhandle de politiske Forhold her i Landet, med forskellige vendinger udtalte, at Kongen, som har aflagt Ed paa Grundloven, ved Udstedelsen af den foreløbige Finanslov af 12. April d.A. havde brudt denne sin Ed, samt at Kongen ikke længere sad paa Tronen med Rette eller ikke længere med Rette bar Kronen. Flere af Vidnerne have fremdeles udsagt, at Tiltalte i Sammenhæng dermed brugte Ordet Meneder, saaledes at de opfattede det som sigtende til Kongen, og Tiltalte har erklæret, at han vel ikke med Bestemthed mindedes at have betjent sig af denne Betegnelse, men at han ikke lige over for de foreliggende Forklaringer vilde benægte det. I sin Slutningsbøn bad han endvidere, at Gud vilde indgive Kongen at nedlægge den Krone, som han ikke længere bar med rette.

Foreløbig bemærkes det, at Tiltalte under Sagens Behandling for Provsteretten har bestridt dennes Kompetence til at dømme i Sagen, fordi dens Medlemmer ikke blot ere Dommere, men tillige den udøvende Magts Haandhævere og som saadanne Kongens Tjenere, medens Kongen selv er Part i Sagen, men denne Indsigelse, som maa anses for ganske uhjemlet, og som han iøvrigt heller ikke udtrykkelig har gjentaget for Landemodet, vil ikke kunde tillægges nogensomhelst Betydning.

Forsaa vidt dernæst tiltalte, der paa ingen Maade har villet erkjende at have forset sig, har forsøgt at føre Bevis for, at Udstedelsen af den foreløbige Finanslov indeholder et Grundlovsbrud, for hvilket Kongen maa bære Ansvar, og i Henhold dertil har ment sig berettiget til at udtale sig saaledes, som sket er, da følger det allerede af den Hans Majestæt Kongen tilkommende Ansvarsfrihed og Ukrænkelighed, at der intetsomhelst Hensyn kan tages til det af Tiltalte i saa Henseende Anførte, og idet Tiltalte - hvis Tilregnelighed der efter den af Overlægen ved Sindssygeanstalten ved Aarhus, hvor han har været indlagt til Iagttagelse, afgivne Erklæring samt de iøvrigt foreliggende Oplysninger ikke er nogen tilstrækkelig Grund til at drage i Tvivl - findes ved de fremhævede forargelige og i høj Grad fornærmelige Ytringer paa det Groveste at have krænkede den Ærbødighed, der skyldes Landets Konge, maa det ved Fastsættelsen af det Straffeansvar, som han derved ifølge Straffelovens § 90 har pådraget sig, komme i Betragtning som skærpene Omstændigheder, at han efter den af ham aflagte Embedsed i en særlig Grad maatte føle sig forpligtet til Troskab og Lydighed mod Kongen, at han, som af ham vedgaaet, ikke har talt efter øjeblikkets Indskydelse, men med fuldt Overlæg,

og at de fornærmelige Ytringer ere fremførte fra Prædikestolen til den forsamlede Menighed.

Da Lovens § 2-4-9 og Kirkeritualet Kap. I Art. I mfl. paalægger Præsterne i deres Prædiken ”at holde sig fra allehaande Skjænden og Forhaanelse, saa at de ingen røre ved Navn”, samt forbyder dem ”at føre noget frem, som deres Tilhørere ikke vedkommer, eller noget, som angaar Kongens Regering, Statssager, Kgl. Ordinantser og Befalinger eller deslige, videre end til at formane Tilhørerne til allerunderdanigst Lydighed imod deres Konge, hans Bud og Befalinger”, skjønnes det fremdeles ikke rettere, end at det af Tiltalte udviste Forhold tillige maa lægges ham til Last som et grovt Misbrug af Embedsstilling, der efter dets Beskaffenhed maa siges at krænke det Offentliges Ret, og altsaa maa medføre Straf efter Straffelovens § 141.

Den Straf, Tiltale har forskyldt, findes efter samtlige Omstændigheder og navnlig ogsaa under Hensyn til, at han iøvrigt har Vidnesbyrd om retsindig Tænkemaade og hæderlig Vandel, ved den indankede Dom passende at være bestemt til Embedsfortabelse og 8 Maaneders Forbedringshusarbejde, og da det ligeledes maa billiges, at Aktionens Omkostninger ere paalagte Tiltale, vil bemeldte Dom saaledes i det Hele være at stadfæste, hvorhos Tiltalte i Salær til Aktor for Landemodet vil have at udrede 30 Kr. Sagførelsen for Landemodet har været forsvarlig.

Thi kjendes for Ret: Provsterettens Dom bør ved Magt at stande. I Salarium til Aktor for Landemodet, Prokurator Hasselbach, betaler Tiltalte 30 Kr. At efterkommes under Adfærd efter Loven”.

Landemodet bestod af: Frederik Christian Emil Dahlstrøm, kammerherre, stiftamtmand over Ålborg Stift, amtmand over Ålborg Amt, commandeur af Dannebrog p.p. og Peter Engel Lind, lic. theol., biskop over Ålborg Stift, ridder af Dannebrog; biskop Peter Engel Lind afgav dissens:

”Da det af, hvad der er oplyst om suspenderet Sognepræst for Skjoldborg og Kallerup Menigheder, Sofus Holm, må betragtes som sikkert, at han, idet han begik den Forbrydelse, for hvilken han er tiltalt, har, vildledet af falske Begreber, troet at handle i Sandhedens og Rettens Navn, kan jeg ikke tilkjende ham Forbedringshus-Straf, men må foretrække i Henhold til Straffelovens § 57, efter samme Lovs § 141 og § 90 at dømme ham til Embedsfortabelse og ét Aars simpelt Fængsel.

SOFUS HOLMS FORSVARSINDLÆG I LANDEMODET

Sofus Holm havde tidligere frabedt sig en forsvarer ved sagens behandling i Provsteretten, og heller ikke ved behandlingen i Landemodet ønskede han nogen forsvarer, men her leverede han selv et indlæg, der er fundet i bispearkivet i Landsarkivet i Viborg.

”Til Ålborg stifts landemøde! Det har undret mig, at jeg hverken i anklageindlægget for provsteretten eller i provsterettens begrundelse af sin dom over mig eller i

anklageindlægget for landemodet har fundet nogen påvisning af, at det er løgn, hvad jeg har sagt i Kallerup kirke, ligesom jeg heller ikke i indlægene imod mig har fundet nogen gendrivelse af det af mig indgivne forsvarsindlæg; ja, anklageren for landemodet fritager sig endogså ganske for en slig gendrivelse, i det han bemærker, at det af mig fremførte kun er gamle påstande; men selv om det kun er gamle paastande, derfor kan de gerne være sande, og derfor trænger de lige fuldt til en gendrivelse, hvis de er usande jeg har derfor ikke meget videre at tilføje til det af mig fremførte dels i min prædiken og dels i mit forsvarsindlæg, så længe bægge står uigendrevne. Da imidlertid bestemmelsen om kongens ansvarfrihed stadig føres frem imod mig uden at der imidlertid gøres mindste forsøg på nogen gendrivelse af den formentlig uigendrivelige sandhed, at når kongen selv omstøder grundloven, da omstøder han med det samme den grundlovsbestemmelse, efter hvilken han er ansvarfri -, skal jeg dog tilføje endnu følgende. - Jeg har formentlig med grund antaget, at den ene grundlovsbestemmelse ikke er bestemt på at slå den anden ihjel, og at således grundlovens § 12 ikke er bestemt til at ophæve § 7. Ti hvis det skulde være tilfældet, at § 12 om kongens ansvarfrihed kan bevirke, at kongens ed ikke har det mindste at sige, så han kan holde og bryde den, som han lyster, eller hvis § 12 kan give ham lov at bryde den grundlov, som han i følge § 7 har lovet at holde, så har han jo efter den samme lov til at ophæve en hvilken som helst grundlovsbestemmelse også den om ministeransvarlighed, og da er den eneste grundlovsbestemmelse, der bliver tilbage, og som sluger alle de andre, den om kongens hellighed og ukrænkelighed og uansvarlighed, så han kan sælge land og rige eller gøre sig selv til en fjende og forræder deraf og dog vedblivende beholde sin uansvarlighed uskadt!! Men denne måde at læse grundloven på minder stærkt om den måde, hvorpå en vis person læser Bibelen, og da er kongen ikke konge af Guds nåde, men af Guds vrede.

Men som nu § 12 ikke må ophæve § 7 og den hele grundlov, således må omvendt heller ikke § 7 gøre bestemmelsen om kongens ansvarbevidsthed betydningsløs, men det gør den heller ikke, hvis der ikke lægges nogen anden mening ind i § 12 end denne indeholder. Hvis således lovene bliver slet og forsømmelige gennemførte, eller hvis landets midler, som er ministrenes bestyrelse underlagt, ødes, og hvis der uden at dette ændres af regeringen vises uorden og forsømmelighed i den gærning, som de offentlige myndigheder har at røgte, så at altså ministre og embedsmænd forsømmer at gøre landet den gavn, som deres embedspligt pålægger dem, da bærer ikke kongen, men ministrene ansvaret for denne strafskyldige forsømmelighed i ledelsen af regeringen over Danmark. Men, hvis ministrene ikke blot således er utro og forsømmelige statstjenere, men oven i købet gør brud på landets forfatning, da er et sligt brud ikke forsømmelighed i ledelsen af regeringen over landet,

men et fjendtligt angreb på samme, og da er ministrene ikke længere utro tjænere, men åbenbare fjender. Ministrenes forhold er da at ligne ved en fører for en hærdivision, som skal forsvare en fæstning, men som ej blot opgiver forsvaret og nedlægger våbnene og således formindsker forsvarernes antal, men som oven i købet går over til fjenden og forøger deres rækker. Og som en slig hærfører ikke er en blot forsømmelig fædrelandsforsvarer, men en åbenbar landsforræder, således er de ministre, som ikke blot forsømmer lovenes gennemførelse eller lader administrationen bære sig lige så galt og forsømmeligt ad som den lyster, men som oven i købet bryder med landets forfatning og påfører det ligefrem skade, de er ikke forsømmelige stats-tjænere, men åbenbare statsforbrydere. Og mens derfor kongen i følge § 12 er uden al ansvar selv for de groveste forsømmelser i ledelsen af landets regering eller uden al ansvar for forsømmelsen af den gavn, som landet skulle have af sin regering, så kan han derimod ikke ifølge samme § 12 have lov til i forening med sine ministre eller nogen som helst anden at påføre landet ligefrem skade ved f.eks. at bryde dets forfatning og således gøre sig til folkets fjende, ti skade har han i følge § 7 selv lovet ikke at ville gøre sit folk og land, og i tilfælde af at han således gør sig til landets fjende, ophører han med det samme at være landets konge, og i så tilfælde ophører hans ansvarsfrihed med det samme. Men på den måde gør § 7 ej § 12 betydningsløs, ti mens § 7 forbyder kongen at gøre forfatningen skade og gøre indgreb i folkets ret, så forbyder § 12 folk og samfund at gøre kongen ansvarlig, når folket og samfundet uforsvarlig bedrages for den gavn og nytte, som det kan fordre at have af sin regering, og som folket skal være sine forpligtelser mod kongen tro, således skal kongen også være sine forpligtelser mod folket tro, og det har han jo selv personlig lovet i sin til rigsdagen og dermed til folket overgivne skriftlige erklæring, hvori han har sat sin tro og sit ord i pant for sig og sin overholdelse af rigets forfatning. Hertil kommer, at den ed, som kongen har aflagt på forfatningen, har jo ingen anden end han selv underskrevet, den er ikke underskrevet af nogen minister eller noget statsråd, men overgiver statsrådet og rigsdagen, og hvad ord og løfte han selv er ene om at afgive, det må han også selv svare til, og det kan ingen svare til i hans sted af den simple grund, at ingen kan svare til et ord, som han ej har været med til at afgive.

Det er altså denne tilføjelse, jeg har at gøre til mit første indlæg, der så vidt jeg kan skønne står aldeles uigendreven, og det er dog derpå, skulde man tro, det kommer an, om det kan gendrives som løgn, eller om det må erkendes som sandhed. Det har jeg i det mindste været godtroende nok til at anse for hovedsagen, om mit ord har været med eller med sandheden, ligesom jeg også har været godtroende nok til at formene, at tro og love skal respekteres ej blot af de små, men også af de store. Men hvis jeg altså har taget fejl med denne min godtroenhed, så at altså tro og love, langtfra at skulle respekteres også af kongen

og fyrster, tværtimod kan tilsidesættes af slige ophøjede personer, og hvis jeg fremdeles har taget fejl med min tro, at kongen som enhver anden skal bøje sig for sandheden, og at ikke sandheden skal bøje sig for kongen, ja, så har jeg unegtelig forset mig grovt, men så skal jeg også med Guds hjælp med sindsro tage mod følgerne af en slig fejltagelse og ønsker blot, at jeg aldrig må tage værre fejl".

Skjoldborg præstegård d. 7de Oktober 1877.

Sofus Holm
sognepræst v/
Skjoldborg og Kallerup.

FORSVARERENS ANMODNING OM EN UDTALELSE FRA SUNDHEDSKOLLEGIET DEN 25. FEBRUAR 1878

Højesteretsdommen findes i Ugeskrift for Retsvæsen af 1878. Ved forelæggelse af sagen i Højesteret procederede aktor, etatsråd Buntzen, til stadfæstelse af Landemodets dom, idet han skildrede præsten som en i alle retninger eksalteret grundtvigiansk og ultra-demokratisk sværmer, mens defensor, højesteretsadvokat Henrichsen, inden dommen fældedes, ønskede en ny udtalelse fra medicinsk side om hans sjælelige tilstand og derfor begærede aktstykkerne forelagt for Sundhedskollegiet. I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at højesteretsadvokat Henrichsen

Hovedbygningen af Asylet i Risskov, hvor pastor Sofus Holm var indlagt til observation sommeren 1877.

ved at fremsende sagens akter til Kollegiet i skrivelse af 25. februar 1878 skriver følgende:

"Det har imidlertid forekommet mig, der møder som Tiltaltes befalede Defensor for Højesteret, at Prof. Selmers Konklusion er mindre sikker eller klar; thi hvor det ikke er en legemlig sygelig Tilstand, hvis Udvikling kan forudses at føre til Sindssvaghed, der foreligger, der synes det i alt Fald mig som Lægmand at maatte være betænkeligt at anse en Person, der tidligere har havt Anfald af Sindssygdom, for fuldt tilregnelig, naar der foreligger saadanne Data, at der er Anledning til at udtale, at der er sandsynlighed for, at han igjen kan blive sindssyg. Heller ikke forekommer det mig klart, naar Prof. Selmer statuerer, at de i Erklæringen nævnte Hallucinationer, der saavel efter

det i samme om de paa Anstalten gjorde Iagttagelser Anførte som efter det Tidspunkt, da Kapellan J. i Skrivelse af 8de Maj s.A. gjorde sin Erfaring, maa antages at hjemløse Tiltalte ogsaa i den seneste Tid, udelukkende staa i Forbindelse med stærke Rørelser i hans indre religiøse Liv, uden at have Noget at gjøre med hans politiske Meninger eller den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden; thi dette synes dog i intet Fald at kunne siges om de Lugtesansen vedrørende Hallucinationer. Men ved Siden heraf maa det vistnok erkjendes at være et højt betænkeligt Phænomen, at Tiltalte, der fra alle Sider har bestemte Vidnesbyrd om at være ikke blot en sandhedskjærlig, men ogsaa en alvorlig Mand, kan tage en saa vigtig Sag saa letfærdigt, at han, uagtet han maa vide, at han ikke besidder særlig Indsigt i Lov og Ret, drister sig til ikke blot for sig selv at fælde en kategorisk og efter hans Formening ufejlbarlig Dom, hvorved han kjender Kongen skyldig i en af de groveste Forbrydelser, men ogsaa at indrette sin Optræden i Embedet i Overensstemmelse dermed. Kommer nu hertil, at Tiltalte under Sagens Gang ikke har været at bringe til at indse sin Vildfarelse, men bestemt fastholder sin Opfattelses berettigelse og for fuldt Alvor søger retlig at begrunde samme, og at han, som bemærket, tidligere bevislig har havt Anfald af Sindssygdhed, har jeg, ihvorvel han ikke har givet mig Anledning dertil, idet han maa antages fremdeles at ville hævde sin fulde Tilregnelighed, af Hensyn til Sagens Betydning troet ikke at burde akkviescere ved Prof. Selters Erklæring, men at maatte bringe Sagen frem for Kollegiet som den højeste lægevidenskabelige Autoritet med tjenstlig Anmodning om Kollegiets Udtalelse om Tiltaltes Tilregnelighed".

SUNDHEDSKOLLEGIETS UDTALELSER DENS. APRIL 1878

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at Sundhedskollegiet den 5. april 1878 afgav følgende erklæring:

Interiør fra Asylet i Risskov.

"Den foreliggende Sag bærer fra mange Sider Vidne om Tiltaltes fremherskende Disposition til stærke sjælelige Brydninger og overspændt Sindsstemning, saavel som om hans Hang til yderligt

gaaende Meninger og Mangel paa Ligevægt og roligt Omdømme overfor Forhold, som have sat hans Sind i Bevægelse, i hvilken Henseende Kollegiet kun nærmere skal paapege den i Etatsraad, Overlæge Selters Erklæring givne Skildring af hans Maade at udtale sig paa i Samtaler om det Forhold, som har bragt ham under Tiltale, nemlig "at han let er kommen i Affekt og da har kunnet skrue sig op i en Exaltation, der har gjort ham uimodtagelig for Modgrunde, ulogisk i sin Argumentation, lidenskabelig i sine Udtryk og tilbøjelig til at tabe sig i nærgaaende Sigtelser mod anderledes Tænkende og til at udbrede sig i et Væv af Deklamationer og Phraser o.s.v.". Etatsraad Selmer føjer til, at "selv hans mest yderliggaaende Paastande dog ikke havde det samme Præg, som er karakteristisk for Sindssyges Vanvidsideer", og ganske vist maa det ogsaa ubetinget indrømmes, at disse Træk saavel som den ovenfor berørte almindelige Disposition ingenlunde i og for sig give Berettigelse til at antage en ved en sygelig Tilstand hidført Forstyrrelse i Hjernens Virksomhed med Tab af selve Evnen til sund og rolig Tænkning som liggende til Grund derfor, selv ikke hvor de, som her, staa i en saa paafaldende Modsætning til den Paagjældendes hele Dannelsestrin; men ved Siden af hine udprægede Ytringer af en ejendommelig sjælelig Disposition er der under Sagen oplyst andre Omstændigheder, som med megen Styrke pege hen paa en bestaaende Sygdomstilstand af den antydende Natur. Som en saadan maa først og fremmest udhæves de hos den Tiltalte fremtraadte Hallucinationer fra Lugtesansens og, som det fremgaar af hans til Etatsraad Selmer afgivne Forklaring, ogsaa fra Høresansens Side. Naar han nemlig ikke blot har disse illusoriske Sansindtryk, men ogsaa tilskriver dem objektiv Gyldighed og ikke kan ledes til at erkjende deres sande Natur, da har, i det Mindste for saa vidt, en sygelig Tilstand uimodsigelig grebet ind i Hjernens Virksomhed og Evnen til at dømme rigtigt om Forholdene, og at denne Forstyrrelse ikke indskrænker sig til det begrænsede Omraade, som umiddelbart vedrører Hallucinationerne, men ogsaa griber dybere ind i hans hele Sjæleliv, dette synes i og for sig meget rimeligt, allerede efter den alvorlige Betydning, som han tillægger sine Fornemmelser. Naar den Tiltalte har ment i saa Henseende at kunne hævde en Modsætning mellem sit religiøse Liv og sine politiske Meninger og med disse tillige den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden, forekommer det Kollegiet ikke at kunne lægges megen Vægt herpaa, saameget mindre, som jo netop den foreliggende Sag viser de politiske Meninger blandede ind i den gejstlige Virksomhed. Hertil kommer nu som et meget betydningsfuldt Moment det Udbrud af aabenbar og utvivlsom Sindssygdhed, som den Tiltalte tidligere har havt. Naar dette ses i Sammenhæng med de fremkomne Oplysninger om hans nærmest forudgaaende og senere paafulgte Liv og Færd, synes det ikke Kollegiet at staa som et isoleret og fra en ikke syg Tilstand afgrænset Sygdomsanfald, men langt

snarere som en akut og voldsom Opblussen af en chronisk Tilstand, der er vedbleven at bestaa, om end tilbagevendende til relativ Ro.

I Henhold til de ovenstaaende Bemærkninger kan Kollegiet - skjønt det tilfulde erkjender, at Tiltaltes hele Optræden i flere Henseender giver et andet Billede end det, som den Sindssyge i Almindelighed frembyder alt sammenholdt, dog ikke andet end finde overvejende Grund til at antage, at han ikke blot, som Etatsraad Selmer mener, efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed er stærkt disponeret til Sindssygdom og efter sit tidligere Anfald særlig udsat for Tilbagefald, men i Virkeligheden allerede var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i det Forhold, hvorfor han er sat under Tiltale”.

HØJESTERETS DOM DEN 26. APRIL 1878

I Ugeskrift for Retsvæsen 1878 anføres Højesterets dom:

”Efter den indankede Doms Afsigelse er der af det kgl. Sundhedskollegium afgivet en Erklæring, hvori det blandt Andet udhæves, dels at Tiltalte lider af Hallucinationer, som han selv tillægger objectiv Gyldighed, hvilken sygelige Tilstand, efter hvad Kollegiet anser for meget rimeligt, ikke indskrænker sig til det begrænsede Omraade, som umiddelbart vedrører Hallucinationerne, men ogsaa griber dybere ind i hans hele Sjæleliv, dels at han tidligere har haft et Udbrud af aabenbar og utvivlsom Sindssygdom - hvorunder han efter Oplyste navnlig havde et maniakalsk Anfald - og som set i Sammenhæng med fremkomne Oplysninger om hans nærmest forudgaaende og senere paafulgte Liv og Færd, ikke synes Kollegiet at staa som et isoleret Sygdomsanfald, men langt snarere som akut og voldsom Opblussen af en kronisk Tilstand, der er vedbleven at bestaa, om end tilbagevendende til relativ Ro; hvorefter Kollegiet udtaler, at det ikke kan Andet end finde overvejende Grund til at antage, at Tiltalte ikke blot - som Overlægen ved Sindssygeanstalten har ment - efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed er stærkt disponeret til Sindssygdom og efter sin tidligere Anfald særlig udsat for Tilbagefald, men i Virkeligheden allerede var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i det Forhold, hvorfor han er sat under Tiltale.

I Betragtning heraf, og naar henses til de iøvrigt fremkomne Oplysninger, tør det ikke antages, at Tiltalte, da han udviste det ham paasigtede, i Landemodets Dom Fremstillede Forhold, var i Besiddelse af Tilregnelighed. Der vil derfor i Medfør af straffelovens § 38 være at tillægge ham Frifindelse for Aktors Tiltale, hvorhos Aktionens Omkostninger ville være at udrede af det Offentlige.

Thi kjendes for Ret;

Suspenderet Sognepræst Sophus Holm bør for Aktors Tiltale i denne Sag fri at være. Aktionens Omkostninger, derunder de ved Landemodets Dom

fastsatte Salarier, samt i Salarium til Etatsraad Buntzen og Advokat Henrichsen for Højesteret 50 Kr. til hver, udredes af det Offentlige”.

DEN OFFENTLIGE REAKTION PÅ SAGEN I FORM AF TO SKILLINGSVISER SAMT OMTALE AF SAGEN I DAGSPRESSEN

”Den eneste rigtige og paalidelige Beretning og Vise om Kongen og Præsten. Eftertryk forbydes. Priis 5 øre. Kjøbenhavn. Trykt hos C. Schoubo, Ravnsborggade 21. 1877.

BERETNING

Ifølge ”Berlingske Tidende” er Pastor Holm i Skjoldborg bleven idømt 8 Maaneders Forbedringshusarbejde, Fortabelse af sit Embede og Sagens Omkostninger for i en Prædiken, han har holdt i sin Kirke, at have forhaanet Kongen og betegnet ham som en Meneder.

Denne formastelige Tale har han villet forsvare ved at paaberaabe sig Udstedelsen af den provisoriske Finanslov, hvilken efter hans Mening er et Brud paa Grundloven. Selv om dette er Tilfældet, saaledes at der er begaaet en Forbrydelse mod Forfatningen, er det ulovligt at gjøre Kongen ansvarlig derfor, da Hans Majestæt ifølge Grundloven er uansvarlig, hvorimod hele Ansvaret paa hviler Ministrene. Kongens Person er hellig og ukrænkelig og Ingen maa laste eller haane nogen af hans Gjæringer. Den, der gjør det, straffes med Forbedringshusarbejde.

Hvad der ogsaa er særligt oprørende ved denne Sag er den Omstændighed, at det er fra Prædikestolen at Holm har ført sliq formastelig Tale. Kirken bør ikke være stedet for politiske Betragtninger; man kommer i Kirken for at opbygges, for at høre Guds Ord, men ikke for at ophidses ved politisk Snak. Pastor Holm skal vel til Undskyldning herfor have anført, at flere kjøbenhavnske Præster have gjort sig skyldig i det Samme, om det end var imod Folket at de talte, men Andres Taktløshed kan ikke komme ham tilgode, han måtte vide hvad der passede sig.

Sagen gaar nu først til Landemodet, hvor alle Præsterne i hans Stift skal stemme over den, og derfra til Højesteret. Holm opnaar vistnok neppe nogen Formildelse i sin Skjæbne. Tilbage staar da kun Kongens Naade, der vel neppe vil blive ham undslaaet, naar han henflyer dertil og beder om Forladelse for sine uhumske Ord.

Udkommet er Nr. 1, 2, 3 og 4 af Visen og Beretningen om Jordentreprenøren, Resauratøren og Jordemoderen. Med forskellige Billeder, deriblandt Portrait af Jordemoderen. Overordentlig interessant!!

Melodi: Krillevillevibumbum.

*De har vel hørt den store Sorg,
- Krillevillevibumbum -
Der ramt har Præsten i Skjoldborg,
- Krillevillevibumbum -
Han skal en Tur paa Vridløs ha'e,
- Krillevillevillevillevibumbum -
Han si'er nok: "den er kold!" - hu ha!
- Krillevillevibumbum -*

*En Søndag fandt den Herre paa,
- Krillevillevibumbum -
Mens han for Altret monne staa,
- Krillevillevibumbum -
Og mens han stod i fuld Ornat,
- Krillevillevillevillevibumbum -
At blive ganske desperat.
- Krillevillevibumbum -*

*Paa Alting var han meget vred,
- Krillevillevibumbum -
Og red paa Alting farlig ned
- Krillevillevibumbum -
Ministrerne han skjældte ud,
- Krillevillevillevillevibumbum -
Og Kongen med, Du søde Gud!
- Krillevillevibumbum -*

*Om Kongen sa'e den sorte Gut.
- Krillevillevibumbum -
"Sin dyre Eed han havde brudt,
- Krillevillevibumbum -
Han bør ei være Konge meer,
- Krillevillevillevillevibumbum -
Sin Krone skal han ligge neer!"
- Krillevillevibumbum -*

*Den frække Tale snart blev kjendt,
- Krillevillevibumbum -
Og Bud til hanses Provst blev sendt,
- Krillevillevibumbum -
Han skulde stilles for en Ret,
- Krillevillevillevillevibumbum -
Og dømmes for sin Handling slet,
- Krillevillevibumbum -*

*Men Nogle sa'e han var et Fjols,
- Krillevillevibumbum -
- Saa førte de ham ned fra Mols,
- Krillevillevibumbum -
Og la'e ham paa et Hospital,
- Krillevillevillevillevibumbum -
Man vilde see om han var gal,
- Krillevillevibumbum -*

*Men han var ei en Smule gal,
- Krillevillevibumbum -*

*Og sendtes hjem fra Hospital,
- Krillevillevibumbum -
Saa blev for Retten flux han stillt,
- Krillevillevillevillevibumbum -
Og blev fra Kald og Kjole skilt.
- Krillevillevibumbum -*

*Nu har han faaet en veltjent Straf
- Krillevillevibumbum -
Ja, det er sgu en fæl Tør' af!
- Krillevillevibumbum -
Paa Vridløs skal han lære godt,
- Krillevillevillevillevibumbum -
At ære Danmarks høie Drot!
- Krillevillevibumbum -*

Præsten og Forbedringshuset eller Det var en kold En. Vise om Præsten i Jylland, der har begået Majestætsforbrydelse fra Prædikestolen, og nu er idømt 8 Maaneders Forbedringshusarbejde.

Julia, hva' beha'? Det var en kold En, Tak skal De ha'e. Med Beretning. Kjøbenhavn. Trykt i Christianshavns Bogtrykkeri. 1877.

BERETNING

Præsten Holm i Skjoldborg, der i Øvrigt efter de om ham indhentede Vidnesbyrd, skal være en agtet og respektabel Gejstlig, tillod sig i Anledning af den provisoriske Finantslov at udtale fra Prædikestolen stærke Haansord mod Kongen.

Da Præsten tidligere skulle have lidt af sindssygdøm, indlagdes han paa et Sindssygehospital, for at man kunde erfare, om han i Vildelse havde snakket over sig. Her erklærede man ham at være ved sin fulde Samling, og nu blev Sag indledet imod ham, ved hvilken Pastor Holm idømtes 8 Maaneders Forbedringshusarbejde, Fortabelse af sit Embede og Sagens Omkostninger. Sagen skal derefter paadømmes ved Landemodet af Præsterne i hans Stift, men de kunde vel neppe dømme ham mildere, idet der maa tages hensyn til, at Fornærmelsen mod Hs. Majestæt er udslynget fra Prædikestolen og af en Kirkens Mand. Det tør dog haabes, at naar Pastor Holm erkjender sin Vildfarelse og bønfalder Kongen om Naade, at han da faar Formildelse af Straffen; men sit Embede faar han neppe Lov til at beklæde mere.

Melodi: Julia, Julia.

*Og Præsten gik i Kirken ind,
Han var nu saa pirrelig i sit Sind,
For han var vred paa Kongen, ja,
Og vilde jo ha'e vores Drot herfra.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha,
Julia, den var bra',
Præsten fik Dada.*

*Han sa 'e: "Jeg skal nu sige Jer,
At Kongen behager mig ikke her,
Hvis han var venstresindet, ja,
Saa kunde han jo være meget bra!"
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha,
Julia, den var bra'
Præsten fik Dada.*

*Men da han nu er Højremand,
Afsætter jeg Hans Majestæt paa Stand,
For han har Grundlovs-Eden brudt
Og derfor saa er han jo nu kaput.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s. v.*

*Men Bonden sa' til Præsten.' Jøss,
Vor Fa'er, har I ikke en Skrue løs,
For Jeres Præken er for skrap,
Den løber jo løbsk - Tønden mangler Tap.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' os. v.*

*Saa kom da Provsten: "Hør, Hr. Præst,
I skulde ha' holdt Jer til Jeres Læst,
Folk siger jo, at I er gal,
Nu skal I sgu ind i et Hospital".
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' osv.*

*Sindssygehuset kom han paa,
Der sa'e de: "Lad I bare Præsten gaa,
Han har jo ej Delirium,
Nej Præsten er slet ikke torske dum".
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o. s. v.*

*Men saa kom Politiet hen,
Og sa'e: "Du er fanget, min fine Ven,
Nu skal du blive arresteret,
Og konfirmeret og maltraktert".
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o. s. v.*

*Og for hvad Præsten har forsømt,
Blev han nu til 8 Maaneder dømt,
I Fængslet kan han præke kjæk,
Men Præstehabitten, ja den er væk.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' os. v.*

*Ja, Kongen skal I lade vær,
Og ikke med Oprør befatte Jer,
Især naar I er Statens Præst,
Saa passer Guds Ord Jer vist allerbedst,
Julia, hva' beha',
Det varen kold En, Tak skal De ha' osv.*

Højesterets afgørelse blev kommenteret i flere aviser, og det erkendtes, at Højesteret havde måttet

tage Sundhedskollegiets erklæring til følge og frikende præsten. Men det anførtes fra flere sider, at det rigtigste nok ville have været at kende pastor Holm skyldig og derefter benåde ham.

Thisted Amtsavis skrev blandt andet, at det for lægfolk var ufatteligt, at præsten blev frikendt uden brug af den kongelige benådningensret. Mange vil vide, skrev bladet videre, at hvis pastor Holm havde beklædt en lavere stilling i samfundet, så ville der næppe være gjort så mange omstændigheder for at undgå en domfældelse, og andre vil sige: "De turde ikke straffe ham". For den almindelige opfattelse på egnen var Sundhedskollegiets erklæring såvel som dens indflydelse på højesteretskendelsen ifølge Thisted Amtsavis en overraskelse, hvor lidt man så end ønskede fuldbyrdelse af den straf, pastor Holm var ikendt ved Provsteretten og Landemodet. Bladet skrev, at der vel ikke kunne være tale om, at pastor Holm vedblivende kunne være præst. Enten måtte kirkeministeriet afskedige ham, eller det måtte ordnes, således at han selv søgte sin afsked med pension.

I Dansk Præste- og Sognehistorie anføres det, at venstrepolitikerne ikke skønnede på pastor Holms iver. Morgenbladet i København refererede processen mod Sofus Holm, som tjente til at vise, hvilken ophidselse regeringens grundlovsbrud kunne føre til, men da sagen var afsluttet, var der ingen, der brød sig om ham eller tænkte på økonomisk at støtte den mand, der havde mistet sit embede for sin politiske overbevisnings skyld. Da Sofus Holm døde i Vrå i 1911, skrev det lokale venstreblad kun en halv snes linier om ham.

SOFUS HOLMS TILVÆRELSE EFTER AT VÆRE AFSKEDIGET SOM SOGNEPRÆST I SKJOLDBORG-KALLERUP

I Dansk Præste- og Sognehistorie anføres det, at Sofus Holm for såvidt kunne være blevet i sit embede efter frikendelsen ved Højesteret. Men da Sundhedskollegiet i sin erklæring havde betegnet ham som disponeret for stærke sjælelige brydninger, overspændthed, mangel på ligevægt og roligt omdømme som en følge af en kronisk sygdomstilstand, havde ministeriet heri et påskud til administrativt at afskedige ham med pension, og dette skete den 14. juni 1878.

Herefter flyttede Sofus Holm til Vendsyssel, hvor han købte en ejendom med møllevirksomhed i Nørre Bindsløv. Han kom her i forbindelse med den meget kendte præst i Vejlbj, pastor Henriksen, der ud fra et grundtvigiansk standpunkt havde samlet en stor menighed. Pastor Henriksens forkyndelse var særdeles særpræget, hans trosbekendelse lød således: "Jeg forsager Kejseren og alt, hvad Kejsere er. Jeg tror på Alfader, på Kongen og den danske folkeånd": Foruden denne såkaldte "danske trosbekendelse" påstod pastor

Henriksen, at Vorherre var en dansk mand, og at han selv var den eneste præst i landet, der rigtig kunne aflægge et ”åndsbåret vidnesbyrd”.

I Historisk Aarvog for Thisted Amt fra 1934 anføres det, at pastor Henriksen efterhånden tilegnede sig en slags grundtvigiansk pietisme. Han beskæftigede sig særligt med det i Bibelen omtalte gyldenår, som han mente var nært forestående. Hans mening om oplæring og undervisning var ret ejendommelig. Ingen skulle lære noget, som der ikke var brug for i øjeblikket. Ånden gav det hele, både læsning, skrivning og regning, når dens tid kom. Ingen måtte forgribe åndens gerning. Ifølge pastor Henriksen forkvaklede folkeskolen børnene og ødelagde åndens arbejde. Børnene skulle kun lære, hvad de selv ønskede. Al tvang skulle bandlyses i skolen.

Sofus Holm blev en af pastor Henriksens ivrigste tilhængere, og han fandt ud af, at gyldenåret ville komme i 1888.

Pastor Holm blev i året 1883 gift med en søster til pastor Henriksen. Han rejste en del rundt og talte i forsamlingshusene, og han søgte også ved et par lejligheder stillingen som præst. Biskop Frederik Nielsen, Ålborg, nedlagde imidlertid på et vist tidspunkt forbud mod, at Sofus Holm udførte kirkelige handlinger i Ålborg Stift. Dette var ifølge Dansk Præste- og Sognehistorie et uberettiget overgreb, der gjorde Sofus Holm meget ondt og affødte et par bitre breve fra ham, fordi han syntes, biskoppen havde sat en plet på hans borgerlige ære ved ikke at give ham samme ret, som man ellers plejede at indrømme en afskediget præst.

Forfatteren til afsnittet vedrørende Sofus Holm i Historisk Aarvog for Thisted Amt 1934, lærer S. C. Sortfeldt, fortæller, at han for mange år siden tilfældigt traf pastor Holm i Vrå. Han beskriver ham på det tidspunkt som en smuk, gammel herre med et venligt og tiltalende væsen. Sofus Holm døde den 15. marts 1911.

DIAGNOSTISK VURDERING

Der skal efter oplysningerne i journalen fra Sofus Holms indlæggelse i Asylet ved Århus være disposition til ”månesygdommen” i familien, det vil sandsynligvis sige, at der var disposition til den manio-depressive lidelse.

Sofus Holm er beskrevet som en åben, udadvendt person med pirreligt gemyt og med vekslende sindsstemninger. Han lod sig let begejstre af alt, hvad der greb ham, og han trængte med fabelagtig uro ind i ethvert spørgsmål. Han var åben og sandhedskærlig indtil hensynsløshed. 32 år gammel udviklede han en manisk tilstand, hvorunder han var konstant talende, springende i tankegang og søvnløs. Han følte sig påvirket af nordlys og bisole og blev indlagt på psykiatrisk afdeling på Kommunehospitalet i København. I en periode i 33 års alderen isolerede Sofus Holm sig fuldstændig fra omverdenen. Han har

på dette tidspunkt formodentlig haft en depression. I 48 års alderen blev han i en periode beskrevet som bleg, gusten, sjusket påklædt, ensidig og eksalteret i sine udtalelser. Der har muligvis på det tidspunkt på ny været tale om en manisk periode. Der synes periodevis at have været lugt- og hørelses hallucinationer. Det fremgår ikke klart, hvorvidt disse hallucinationer kun har været til stede i forbindelse med maniske eller depressive perioder.

Der er intet, der tyder på nogen egentlig manisk tilstand den 22. april 1877, da Sofus Holm i sin prædiken kritiserede Christian IX for at have underskrevet den provisoriske finanslov. Der nævnes dog, at han få dage senere var springende af tankegang og over for skolelæreren udtalte, at man let kunne samle nogle tusinde unge mænd til at storme våbenkammeret i København, afvæbne hæren og kuldaste det bestående styre - det ville han i øvrigt gerne selv være med til. Disse udtalelser samt oplysninger om, at han ved denne lejlighed var springende af tankegang, kunne tyde på en manisk tilstand.

De nævnte forhold tyder stærkt på, at Sofus Holm havde såvel maniske som depressive perioder uden særlig ydre foranledning, og der må formodes, at han havde en manio-depressiv lidelse.

Efter at have været udskrevet fra Asylet ved Århus den 8. juli 1877 blev patienten overført til arresten i Thisted men omgående sat på fri fod. Han vendte tilbage til Skjoldborg, men måtte afgive løfte om ikke at forlade sit hjem, så længe sagen mod ham stod på.

Provsterettens dom faldt godt tre måneder senere, midt i august 1877. Pastor Holm blev kendt skyldig efter anklagen og dømt til 8 måneders forbedringshus samt embedsfortabelse. Præsten havde under sagens behandling protesteret mod provsterettens kompetence under henvisning til, at dommerne her var kongens tjenere, mens kongen selv var part i sagen. Men han erkendte, at han i sin prædiken i Kallerup kirke havde udtalt, at landets konge, der havde aflagt ed på grundloven, ved at lade udstede en provisorisk finanslov, havde brudt sin ed og derfor var en meneder, samt at kongen ikke længere sad på tronen med rette og heller ikke længere med rette bar kronen. I kirkebønnen bad han til Gud, at han ville indgive kongen at omvende sig og nedlægge den krone, han ikke bar med rette.

Pastor Holm tilføjede, at det havde været ham en forfærdelig forsmædelse, at føreren for det danske folk sad på tronen med urette. Af talrige vidneudsagn, der var provsteretten i hænde, fremgik, at præsten egentlig var velanskrevet i sit pastorat, hvor man agtede ham for hans retsindighed og sandhedskærlighed, men han kunne dog være fuldstændig hensynsløs i sin søgen efter sandheden.

Fra overlægen på sindsygehospitalet forelå en erklæring, der gik ud på, at pastor Holm ikke kunne anses for at være utilregnelig. Provsteretten fandt, at Holm vel måtte siges at have været i høj grad eksalteret og stærkt påvirket af ensidige anskuelser,

navnlig i politisk henseende, men dog ikke således, at det skulle kunne svække hans bevidsthed om sine handlingers betydning eller formindske hans ansvar for dem. Han havde i høj grad krænket den ærbødighed, som en undersåt var sin konge skyldig, og ansvaret herved forøgedes derved, at det var en kongelig statstjener, der under udøvelsen af sit embede fra prædikestolen havde tillagt kongen slig handling som mened. Men provsteretten fandt dog at måtte tage hensyn til de gode vidnesbyrd om præsten og til hele hans hæderligeandel, hvorfor straffen blev forholdsvis mild.

Pastor Holm fik tilhold om at forblive i sin præstegård, mens sagen gik til højere instanser. Den gik først til landemodet i Aalborg, hvor biskoppen og stiftamtmanden var dommere, mens stiftprovsten fungerede som skriver. Her blev provsterettens dom stadfæstet i oktober, og så blev den appelleret til Højesteret.

Sagen vakte naturligvis opsigt landet over - ikke mindst på grund af den højspændte politiske situation. Der blev endda i København lavet en af de såkaldte skillingsviser ”Den eneste rigtige vise og beretning om præsten og kongen med portræt”. Den solgtes for 5 øre og fik rivende afsætning. I de første 14 dage solgtes visen i 34.000 eksemplarer.

Det tog nogen tid, inden Højesteret traf sin afgørelse. Pastor Holms forsvarer, højesteretsadvokat Henrichsen, ønskede nemlig indhentet en erklæring fra Sundhedskollegiet om præstens mentale tilstand. Denne erklæring forelå ikke før i april 1878, og den gik ud på, at pastor Holm tidligere havde været sindssyg og endnu led af hallucinationer, hvorfor det måtte antages, at han ikke havde været tilregnelig, da han udtalte de for kongen fornærmelige ord.

Sundhedskollegiet mente, at den sygelige tilstand greb dybt ind i mandens hele sjæleliv. Der var overvejende grund til at antage, at Holm var stærkt disponeret til sindssygdome, og at han i virkeligheden var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i den handling, han var tiltalt for. De hallucinationer, han led af, var af en ejendommelig art, idet de navnlig kom for dagen gennem lugtesansen. Han bildte sig således ind, at når han havde foretaget sig noget, der var Gud velbehageligt, mærkede han en duft af roser omkring sig, hvorimod en styg lugt strømmede ham i møde, når han havde syndet.

På grundlag af Sundhedskollegiets erklæring kom Højesteret til det resultat, at pastor Holm måtte frifindes, og sagens omkostninger, som provsteretten havde pålagt ham at udrede, blev nu pålagt det offentlige.

Højesterets afgørelse blev kommenteret i flere blade, og det erkendtes, at Højesteret havde måttet tage Sundhedskollegiets erklæring til følge og frikende præsten. Men det anførtes fra flere sider, at det rigtige nok ville have været at kende præsten skyldig og derefter benåde ham.

Thisted Amtsavis skrev bl.a., at det for lægfolk var ufatteligt, at præsten blev frikendt uden brug af den

kongelige benådningsret. Mange vil mene, skrev bladet, at hvis Holm havde beklædt en lavere stilling i samfundet, ville der næppe være gjort så mange omstændigheder for at undgå en domfældelse, og andre vil sige: De turde ikke straffe ham! For den almindelige opfattelse på egnen var såvel Sundhedskollegiets erklæring som dens altovervejende indflydelse på højesteretskendelsen en ikke heldig overraskelse, hvor lidt man så end ønskede fuldbyrdelse af den straf, han var ikendt ved Provsteretten og Landemodet. Der kan vel ikke være tale om, at Holm vedblivende kan være præst. Enten må Kirkeministeriet afskedige ham, eller det må ordnes, så han selv søger sin afsked med pension.

Pastor Holm købte efter at være afskediget et husmandssted i Vendsyssel og giftede sig, vistnok med en præstedatter. Han synes efter de foreliggende oplysninger at have levet under trykkede økonomiske kår, selv om han drev en mindre mølle i forbindelse med sit landbrug. Nogle af hans venner fra studieårene prøvede at starte en indsamling til hans fordel for at hjælpe ham i hans sørgelige stilling, men Holm tilkendegav, at han ikke ønskede at modtage nogen pengehjælp.

REFERENCER:

- Brunsgaard, C.: Præsteaffærer i provisorietiden, Jul i Thy, Thisted 1966, 36, 17-21.
Danmarks Historie, Politikens Forlag 1966, 136-144.
Dansk Præste- og Sognehistorie 1959, 5, 650-653.
Den eneste rigtige og paalidelige Beretning og Vise om Kongen og Præsten, C. Schoubo, Kjøbenhavn 1877.
Dybdahl, V.: Standpunkter og Provisorier. Forsvarsindlæg af Sofus Holm i Landemodet den 16. oktober 1877.
Historisk Aarbog for Thisted Amt, P. Haase & Søn, Kjøbenhavn 1934, 480-483.
Højesterets dom, Ugeskrift for Retsvæsen, G. E. C. Gad, Kjøbenhavn 1878, 907-908.
Journal over Sofus Holm fra Asylet ved Aarhus, journal nr. 2813, 1877.
Landemodets dom, Ugeskrift for Retsvæsen, G. E. C. Gad, Kjøbenhavn 1878, 905-907.
Provsterettens dom, Det kongelige Sundhedskollegiums Forhandlinger i Aaret 1878, C. A. Reitzels Forlag, Kjøbenhavn 1880, 102.
Præsten og Forbedringshuset eller Det var en kold En, Christianshavns Bogtrykkeri, Kjøbenhavn 1877.
Prædiken nedskrevet af Sofus Holm i 1877.
Sundhedskollegiets udtalelse, Det kongelige Sundhedskollegiums Forhandlinger i Aaret 1878, C. A. Reitzels Forlag, Kjøbenhavn 1880, 93-96.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og V. Hanherred 1982, side 9-39).